

— het was alles welkom aan den mensch, die van den humberg der pedante redeneering zijn buik, meer dan zijn gemoed, vol had. Daarom greep hij naar de roomsche motieven; de middeleeuwen trokken weer aan; en Rome liet en laat niet na, te herinneren, dat deze Roomsche gefint en vooral meer dan gefint waren. Zoo kon men geschiedenis beoefenen en tegelijk weer het hart van Rome zonder weerzin ontdekken.

Men heeft beweerd, dat de Romantiek in Nederland niet veel veroveringen gemaakt heeft. Nederlanders hebben zich wel bezig gehouden met beschrijvingen van den samenhang tusschen het Roomscheatholicisme en de Romantiek in Duitschland, maar over het algemeen is van ingrijpende bestudeering van den invloed der romantiek in Nederland niet veel gekomen. De heer Brom heeft hier pionierswerk verricht, en met vrucht in menig opzicht.

Zoo is zijn boek van historische waarde, voor zoover het een schat van gegevens opdiept en vaak ook door de manier, waarop hij ze groepeerd. En wie bedenkt, dat ook in onzen tijd zeer veel verschijnselen zich voordoen in het geestesleven derzer dagen, die op herleving van romantische tendenzen wijzen, die kan verstaan, hoe dit boek op tijd is, om vele zoekers weer eens te herinneren, dat de Roomsche kerk op de wegen van de onrustige jagers dezer tuffende eeuw vele wegwijzers plaatst, niet zonder herinnering, dat zij de wegwijzers er gezet heeft en dat alle toeristen deze A.N.W.B.-diensten mogen honoreren, op zijn minst door een abonnement op het blad, dat tot kennismaking gelegenheid biedt.

Het werk van Brom is eerlijk bedoeld, als ik het zoo eens zeggen mag.

En een gereformeerde staat er juist daarom naar tegenover.

Immers, hij herinnert zich haast bij elk hoofdstuk, dat over de reactie tegen de dorre verstandelijkheid handelt, dat de Roomsche kerk er wel gebruik van maakt om te poseeren als de moederkerk, die den zoeten honger van mystieke zieljes voeden kan, maar dat, als het er op aankomt, het Calvinisme tegen het rationalisme veel beter wapent, dan het roomsch catholicisme, omdat de roomsche canonisatie van de traditie aan de verstandsvorheerlijking nog tamelijk ver tegemoet komt, terwijl de calvinistische terugleiding tot de openbaring, en zijn voortdurend appelleren, tegen zichzelf en zijn „verlichting“, bij de openbaring en haar theopneustie eerst met volkomen ernst tegen de Aufklärung protesteert met de daad.

En zoo is er meer. Wie uit calvinisten oogen ziet, die bemerkt al dadelijk, dat de lieden, die in staat waren den Nathan der Weise aldus te vertolken:

Wie 't Woord den besten uitleg gaf,

Dat leert eens de andre zij van 't graf;

Maar die zich grondde op 't Woord, en Broeders
[van zich stiet,

Gewislijk, die begreep het niet

tegen de Roomsche winstverwerving daarom zoo gekant waren, omdat ze in het algemeen den naam „orthodox“ niet verdragen wilden. Zoodat, indien de dagen, waarover de schrijver het heeft, den zegen van een sterk Calvinisme gekend hadden, in plaats van een temerig, aan de romantiek zelf tot in de taal en de beelden toe vaak slaafsch gebonden, dominees-geprek, de menschen, die nu Rome's lof weer gingen brommen, dien van het Calvinisme zouden hebben gezongen voor niet zoo'n klein deel.

Wij zeggen dit niet, om den heer Brom te beschuldigen van valsche vernuft of van eenzijdigheid, in anderen dan gepasten en noodzakelijken zin. Integendeel. Hij heeft den dominee vaak net zoo hard er boven opgehouden als den pastoor; en vooral zijn slothoofdstakken leggen getuigenis af van een wil tot eerlijkheid, die verblijdt. Dat hij met den wil ook altijd de daad heeft, zou ik niet beweren durven; als hij het Roomsche-catholicisme met de duinen (geen menschenwerk, wel beweeglijk en zich vervormend, maar toch altijd vaster en breder zeewering blijkend) vergelijkt, tegenover het Calvinisme, dat aan de dijken herinnert (wel vast en stoer, maar toch menschenwerk, en bij een storm gebroken) dan aanvaard ik die vergelijking niet. Maar als hij b.v. herinnert, dat niet gereformeerd rigorisme aan de middeleeuwsche kunst een eind maakte, maar reeds het concilie van Trente ze in den ban deed, dan zijn we weer onder den indruk van de „onpartijdigheid“.

Deze laatste is de eer van het boek, en daardoor het gevaar, als men tenminste bedenkt, dat de lof van Rome dien van Calvijn wil voorloopen, eerder dan hem te moeten tegenspreken.

Daarom prijze men den heer Brom om zijn eerlijk, gloeiend Roomsche hart, en zoeken zelf naar werk, dat den Calvinist den dienst doen kan, dien Brom aan zijn kerkgenoot offert. De Calvinist kan den mensch der 20e eeuw, die naar de romantiek overhelt, beter helpen dan Rome.

Hij zal kunnen duidelijk maken, dat de gezonde reactie van den geest tegen de ziektekiemen van elken tijd bij eersten indruk naar Roomsche, bij diepere studie naar Calvinistische recepten doet vragen. Want de kunst van Rome heeft hij wel

niet, maar zijn stijl is grooter, omdat zijn gedachte dieper is, en meer naar de transcendentie Gods gekeerd, dan de roomsche traditie-heiliging mogelijk is. En hij heeft wel geen middeleeuwsche motieven, maar hij heeft den schoonen Mensch Jezus, dien hij scherper ontleden kan uit zijn dogma, dan Rome, dat alle gevoelige en twistende aesthetische kinderzietjes zoethouden wil, gelijk het alle roomsche tijden (van decadentie en herleving) canoniseeren wil, ooit doen kan; bovendien mist hij den overlast van de al te drukke neven-motieven van Maria en de heiligen en heels en halve, genoemde en ongenoemde Beatrijces. De Calvinist zal tenslotte tegenover Rome's triumf: „alle wegen leiden naar Rome“ willen aantoonen, dat alle wegen afleiden van Calvijn, en dat eerst Gods overweldiging voor het door hem gegrepen woord leert bukken. Zoo zal zijn geloof den honger van de romantische ziel beter vermogen te stillen dan Rome, omdat het den moed van het tegen den tijd indruischend geloof nog verheft boven het „romantische“. Het is immers de moed van den man, die niet zijn geloof als de kroon op de edelste tendenzen van zijn tijd zal stellen, maar als dwaasheid en ergernis publiek zal uitroepen, ook tegenover de edelsten van zijn geslacht. De Calvinist heeft meer dan stijlversiering; hij heeft stijl. Dat hij er maar één heeft, dat noemen ze „atroef“. Maar wie hem veroverde, die komt tot een mystiek, klaarder en schooner dan de Romantiek beluisterde, toen zij in het kerkportaal van Rome stiekum haar missen hoorde celebreren.

K. S.

PERS-SCHOUW.

De duivel in het bijgeloof.

In het „Algemeen Handelsblad“ schrijft T. Pluim, dat men in de middeleeuwen aan een persoonlijk duivel geloofde. Dat in de 20e eeuw er duizenden ook nog aan gelooven, is ons allen bekend. Ook, dat degenen, die in dit opzicht nog het geloof van de middeleeuwen bewaard hebben, in het algemeen met het bijgeloof van den modernen mensch der 20e eeuw niets te doen hebben. Intusschen gloriëert laatstgenoemde over zijn wijsheid, die boven de Middeleeuwen uitgroeid is, terwijl hij allerlei bijgeloof heeft aangenomen. In het artikel zelf (15 Dec. Av.bl.) lezen we over het bijgeloof met betrekking tot den duivel:

De duivel verschijnt iemand gewoonlijk in een stormachtigen avond op een eenzamen weg. (Waarlijk! gegevens genoeg om met een weinig fantasie allerlei dingen te zien.) Meestal neemt hij de gedaante van een zwarten hond aan, die met een rammelende ketting of met een licht voor of langs den laten wandelaar heenloopt. (Zulk een verschijning had nog onlangs onder Soest plaats, zooals iemand, die „anders nooit aan die dingen geloofde“, nu zelf gezien had; de man kwam mij vragen wat het kon zijn. De hond was hier door een licht voorafgegaan.)

Twee boerenjongens, die op een winteravond uit ons dorp weer naar huis (dus naar buiten) zouden gaan, hoorden ook een gerammel; meer dood dan levend kwamen zij naar het dorp bij hun oom terugloopen en veroorzaakten niet weinig ontsteltenis. Twee kaerels, die „veur den duivel nog niet bang waren“, brachten ze thuis, natuurlijk zonder iets te zien; maar nog lang stond die plek (het was bij een brug over de Lunterse beek) in een kwaad gerucht en werd door menig een ten koste van een langen omweg vermeden. Op sommige plaatsen verschijnt 's avonds geregeld zulk een hond, die de goet gemeente niet weinig in het nauw brengt. Bij Baarn komt elken winteravond van den Lazarusberg, op Soesdijk, om tien uur een dergelijk dier te voorschijn, dat langs de Praamgracht holt en dan in de Eem verdwijnt; het is de beruchte „tenuurs-hond“.

Soms gebeurt het, dat de duivel achter iemand aanloopt en ten laatste op zijn schouder springt, om zich zoo een eindweegs te laten dragen. De ongelukkige, wien dit overkomt, voelt dan een last als lood, dien hij niet kan afwerpen. Menigeen heeft zich door den schrik een dodelijke ziekte op den hals gehaald. Zekere vrouw vertelde mij, dat zoo iets een van haar schoolvriendinnen was overkomen. Op een stormachtigen herfstavond was haar kennis van de naaivrouw alleen naar huis, buiten het dorp, gegaan. Na een kwartier loopen had het meisje op een plaats, die algemeen gevreesd werd, iets in de struiken gehoord en het op een loopen gezet. Doch toevergeefs — senaklappas was er iets zoo zwaar als lood haar op den schouder gesprongen, — de duivel natuurlijk, — en had haar eerst kort bij haar woning verlaten. Het kind kwam badende in het zweet en hijgende naar den adem thuis. Met moeite kon zij haar wedervaren vertellen; zij viel in een hevige ziekte. Eveneens heb ik meermalen hooren vertellen, dat de duivel op een wagen springt en zich zoo zwaar maakt, dat het paard stil blijft staan en niet dan met de grootste moeite voort te krigen is.

Ook de nachtmerrie wordt in verband met den duivel gebracht; menschen, die veel er mee gekweld zijn, worden dan ook gewoonlijk met een geheim vrees het liefst ontweken. Het volgende voorbehoedmiddel tegen dit benauwend nachtbezoek moet probaat zijn: Men zette zijn klompen of schoenen zoo voor het bed, dat de linkerschoen rechts en de rechter links komen te staan. (Men noemt dat „krang“.) Sommige menschen hebben de macht te zeggen, wie in den afgeloopen nacht de nachtmerrie gehad heeft. Daartoe wikkelen zij een mes op een bijzondere wijze in een zwarten doek en spreken daarna de namen van verschillende personen uit; zoodra de rechte man genoemd wordt, komt het mes bloot te liggen.

Van het zich verkoopen aan den duivel

heb ik slechts één voorbeeld gehoord. Mij werd een boerenarbeider aangewezen, die zijn ziel aan den booze (den „kwaaien“) had overgeleverd. Hiervoor had hij een „duivelsgulden“ ontvangen, die, hoe vaak hij ook werd uitgegeven, steeds in gezelschap van een paar andere gulden in de beurs van het slachtoffer terugkeerde. De man zag er eenigszins vreemd uit, evenals iemand, die krankzinnig is. Werkelijk leed hij van tijd tot tijd aan vagen van waanzin, doch hij was dan volgens het volksgeloof in strijd met den duivel, waarvan hij zich berouwvol, maar vruchteloos, wilde losmaken. In zulke oogenblikken hoorde men in zijn woning — hij was vrijgezel — een leven als een oordeel en kon hij verscheidene dagen daarna niet werken. Hij werd als een paria geschuwd, en slechts één boer had den moed hem in zijn heldere oogenblikken in dienst te nemen.

Andere personen verkoopen zich wel niet rechtstreeks aan den duivel, maar zijn hem toch niet vreemd: zij hebben de zwarte kunst van hem geleerd. Wie deze wetenschap machtig is, gaat het steeds voor den wind: zijn koeien geven veel melk, zijn oogst is altijd even rijk, zijn vee sterft nooit; in het kort: hij is gezegend boven ieder ander. Ja nog meer: — hij kan zelfs zijn buurman schade toebrengen, door bijv. al den hagel op diens land te laten vallen, of sterker nog: door de honingdragende bijen van zijn buurman naar zijn eigen korven te lokken.

Als men den duivel ziet verschijnen, kan men hem verdrijven door een tekst uit den Bijbel op te zeggen.

Het bijgeloof aan den duivel is het beste medicijn tegen het bijgeloof omtrent den duivel. Slechts, waar het dogma tot zwijgen gebracht werd, kwam het bijgeloof een karikatuur van het geloof maken.

„De Telegraaf“ aan het woord.

De kerkelijke medewerker — gelijk het heet — van „De Telegraaf“ schrijft in het blad o.m.:

Edmond Vermeil heeft in de „Intransigeant“ een enquête ingesteld naar het Protestantisme in Europa. Hij verdeelt Europa in twee groote machts-sferen, namelijk van het Calvinisme en van de Lutherische hervorming. Het Calvinisme zou dan gezocht moeten worden in Frankrijk en Engeland (speciaal Schotland), terwijl Duitschland en de Scandinavische landen meer in het bijzonder het vaderland zouden zijn van de Lutherische kerk. Daar tusschen in liggen Nederland, België, Elzas-Lotharingen en Zwitserland, waar deze beide hervormde stroomingen haar invloed hebben laten gelden en waar deze daardoor tot conflicten en worsteling hebben aanleiding gegeven.

Volgens den schrijver concentreert zich het ware Calvinisme in ons land hoofdzakelijk in de Gereformeerde Kerken, die volgens hem als hoogste doel hebben de praedestinatieleer te herstellen. Hierin ziet hij ook den oorsprong van de anti-revolutionaire partij. Hij zegt als slotsom van zijn beschouwing: het Hollandsche Calvinisme is uiterst conservatief. Zijn kerken beperken zich tot een zuiver kerkelijke werkzaamheid. Zij richten zich niet als in andere landen op de sociale problemen en schijnen in het geheel niet te beantwoorden aan de eischen van de moderne samenleving. Ook trekken zij zich terug voor twee machten die haar bedreigen: de Duitse invloeden en het Katholicisme.

Men ziet, dat de schrijver geen fraai beeld teekent van het Nederlandsche Protestantisme. Degene die hem heeft ingelicht schijnt geen vriend van de Gereformeerde Kerken te zijn. Over het gevaar, dat het Nederlandsche Protestantisme bedreigt van het Katholicisme, kan verschillend worden geoordeeld en wordt ook door de Protestanten zeer verschillend geoordeeld, maar dat Duitse invloeden ons Protestantisme bedreigen, moet dit Fransche blad ons eerst leeren, daar ik een dergelijken invloed nog nergens heb opgemerkt.

De schrijver heeft nog niet veel opgemerkt, of neen, nog in het geheel niet opgemerkt, dat duitse invloeden het protestantisme in Nederland bedreigen. Indien „bedreigen“ kan beteekenen: een invloed ten kwade kunnen gaan aanwenden, en dat reeds waarschijnlijk maken, — dan kunnen we ons over zijn opmeking alleen maar verbazen. Trouwens, wat de fransche auteur zelf zegt, is ook vreemd genoeg.

Apocriefe kindheidsverhalen.

Indertijd heb ik in de rubriek „Populair-wetenschappelijke schetsen“ enkele artikelen gegeven, meer populair dan wetenschappelijk natuurlijk, over „apocriefe kerstgedachten“, het was juist een jaar geleden, ook tegen kerstfeest. Het zal niet weinige lezers interesseeren, wat dr Bouma in „Ger. Kbl. v. Dr. en Ov.“ schrijft over hetzelfde onderwerp, te lezen. Ik ga voorbij wat hij over de geboorteverhalen zegt; maar geef een gedeelte uit de apocriefe kindheidsberichten:

Na den terugkeer uit Egypte woonden ze samen in Galilea. Reeds toen verrichtte het kind Jezus allerlei wonderen. Op Sabbat speelde hij met zijn makkertjes en maakte musschen van klei. Door de Joden werd Jozef berispt, omdat het kind op Sabbat werk deed. Maar toen klapte het kind Jezus in zijn handen — en al de musschen werden levend en vlogen weg. De wonderen, die Hij deed, waren echter geheel anders, dan de Evangelien ons vermelden. Daar zijn het bijna altijd genezingswonderen of andere reddingswonderen. Maar de wonderen, die hier van Jezus worden verhaald zijn strafwonderen van een boos kind met een zondig hart, die zijn macht gebruikt om zijn woede te koelen aan zijn makkertjes. Een daarvan vernielde knutselwerk, dat Jezus uit klei had gemaakt. Uit boosheid toonde Jezus tegen zijn speelmakertje en zeide: „Wee u, kind des doods, zoon des Satans“. En terstond is degeen, die het gedaan had, gestorven. Toen echter een huiselijke scène hiervan het gevolg was, en omdat de vierjarige Jezus zijn moeder geen verdriet wilde doen, zei Hij tegen den doode: „Sta op, zoon der boosheid, want gij zijt niet waardig, in te gaan in de rust Mijns Vaders, wijl gij vernield hebt de werken, welke Ik vervaardigd had“. En toen stond het gestorven knaapje weer op.

ij werd een
den booze
oor had hij
nak hij ook
n een paar
offer terug-
uit, evenals
hij van tijd
as dan vol-
el, waarvan
e losmaken.
oning — hij
en kon hij
lij werd als
d den moed
t te nemen,
niet recht-
niet vreemd:
f. Wie deze
den wind:
altijd even
is gezegend
n zelfs zijn
en hagel op
loor de ho-
zijn eigen

n men bem-
e te zeggen.
licijn tegen
het dogma
f een kari-

t woord.
— van „De

ransigeant“
antisme in
te machts-
de Luther-
zocht moe-
tiant Schol-
vische lan-
zonden zijn
liggen Ne-
witzerland,
aar invloed
or tot con-
even.

het ware
le Gerefor-
e doel heb-
rin ziet hij
aire partij.
t het Hol-
Zijn ker-
werkzaam-
nden op de
niet te be-
ne samen-
e machten
en het Ka-

eld teekent
me die hem
reformeerde
erlandse
isme, kan
ok door de
maar dat
eigen, moet
een derge-

Ineen, nog
vloeden het
m „bedrei-
innen gaan
en, — dan
maar ver-
zegt, is ook

erhalen.
etenschap-
er populair
iefe kerst-
ook tegen
seeren, wat
t over het
hij over de
uit de apo-

e samen in
zus allerlei
makkortjes
oden werd
werk deed.
nden — en
g. De won-
ers, dan de
bija altijd
eren. Maar
rhaald zijn
ondig hart,
koelen aan
outelwerk.
id toonde
Vee u, kind
degeen, die
huiselijke
vierjarige
zei hij te-
d, want gij
ins Vaders,
ervaardigd
e weer op.

Ook een kind van den Hoogepriester Annas ver-
nieldde dingen, die het kind Jezus had gemaakt. Ver-
toord schold Jezus den knaap voor kind des doods
en werktuig des Satans. En weldra is de knaap voor
aller oog verdord en gestorven. Een ander kind liep al
speland in vliegende vaart tegen Jezus aan en raakte
diens schouder aan. Maar terstond stortte de knaap in
elkaar en stierf.

Op achtjarigen leeftijd kwam Jezus voorbij een hol,
waarin een leeuw haar jongen zoogde. Niemand
dorst zelfs voorbij te gaan. Maar Jezus ging binnen in
het hol. De leeuwen liepen Hem tegemoet en aanbaden
Hem. Daarna ging Hij met de leeuwen over den Jor-
daan, en ziet het water van den Jordaan werd ter lin-
ker- en ter rechterzijde in tweeën verdeeld.

Op school was Jezus weigerachtig om zich te laten
onderwijzen. Toen Hij daarvoor zijn welverdiende straf
ontving, is de meester, die Hem sloeg, terstond ge-
storven. Toen echter Jozef en Maria eindelijk met lieve
woorden het kind zoover hadden, dat Hij naar school
wilde gaan, zou Hij gaan leeren. Maar toen Hij het
boek ontving uit de hand van den meester, begon Hij te
lezen, alsof er uit een bron een stroom van levend water
te voorschijn kwam en de bron steeds vol bleef, zoodat
de onderwijzer ter naarde viel en Hem aanbad.

De critiek op deze en dergelijke beschouwingen laat ik
achterwege; zij komt ten deele met dezelfde bezwaren
als tegen de apokriefe kerstverhalen in te brengen bleken.

Kerkzang.

Prof. Kuyper zegt in „De Heraut“ over het zingen in
de kerk.

In hoeverre het echter mogelijk zal wezen in den
kerkdienst tot het gebruik der oude psalmwijzen,
d.w.z. op heele en halve noten, terug te keeren, is een
andere vraag. Bij Synodaal besluit daartoe de kerken
te verplichten zou niet gaan, ook omdat de meeste
kerkgangers aan deze oude zangwijzen niet gewend
zijn en de invoering van dit zingen op heele en
halve noten, wanneer dit zonder behoorlijke voorberei-
ding geschiedt, niet tot verbetering maar tot ver-
slechtering van den kerkzang leiden zou. De beste
weg tot verbetering van den kerkzang in dit opzicht
lijkt ons nog altoos, dat eerst op de scholen deze
zangwijze aan onze kinderen geleerd wordt; zo dan
ook in de huisgezinnen allengs ingang vindt, en zoo
de kerkgangers worden voorbereid om ook in de
samenkomsten der gemeente tot de oude zangwijze
terug te keeren. Met overhaasting bereikt men zijn
doel niet.

Zangkoor en gemeentelied.

Prof. Kuyper verklaart in hetzelfde artikel, bezwaar te
hebben tegen alleenzingerende kerkkoren. Maar —

Een andere vraag is, of men, om den zang van
de gemeente zelf op hooger peil te brengen, zulk
een welgeoeft koor bij op de galerij zal plaatsen,
dat dan met de gemeente samenzingt en aan den zang
leiding geeft, zooals in sommige Zuid-Afrikaanse
Kerken het geval is. Daartegen zou minder bezwaar
bestaan.

Tooneelkwestie.

In „De Stem“ (1 Dec.) schrijft Dop Bles over een be-
werking van Timmermans' Pastoor uit den bloeyenden
Wyngeerd (zie hierover wat dr Tazelaar in ons blad
schreef) voor het tooneel. We lezen:

Timmermans' „De Pastoor uit den Bloeyenden Wyn-
geerd“, laat zich lief en vlot lezen, om de verteller,
de brave jongen die zoo schoon vertellen kan. In
gedachten zien wij zijn blonde krullenkop en lachende
Pallistermond, en denken er niet aan de diepte der
cogen te pjen. De pastoor, Leontientje en Isidoor,
wi aanvaarden hen gaarne in 't schoone weefsel
van Timmermans' kleurige taal, in dit weefsel zijn
zij verweven tusschen de goudgloeiende druiven, de
gulden zon en 't blauw van lucht en Leontientjes
kleed. Snijdt men deze figuren uit de fraaie schildering
dan krijgt men enkele poppikens, die ontstaan van de
sfeer dra het ietwat goedkoop effect, het roma-
nische kleursel te duidelijk toonen, en wat sublieme
onschuld scheen, blijkt bedacht onnoozelheid.

De heeren Timmermans en Veteran hebben zich
de moeite bespaard de lichtste poging te ondernemen
om deze figuren buiten het boekwerk levend te zien
en hen een dramatische handeling te doen uitvoeren.
Zij zijn „met schaar en lijnspij“ te werk gegaan,
hebben tot eenige theatrale illustraties zooveel tafre-
len overgepend (wat een schitterende uitvinding toch
deze indeling in tafrelen. Onfeilbaar recept bij elk
succesboek! In enkele uren aan te leeren!), en hebben
zich er geenszins om bekommerd, wat het onverbid-
delijke resultaat van deze bewerking moest worden:
de exploitatie van een literair succes.

Katholieke propaganda is dit spel genoemd en te-
recht, want van het Katholieke zagen wij slechts wat
de benaming propaganda verdient. Het waarachtige
van kunst en religie ontbrak wel volkomen. De hart-
locht van de Godzoeker, de gloeiende liefde voor
het geloof, het agonische en het tragische, zelfs de
gedachte hierna bleef deze avond ver. In 't helle
voetlicht geplaatst zagen wij deze beminnelijke schep-
pingen in meedoogenlooze klaarheid. Gerukt uit hun
sfeer stonden zij al te pover daar, deze Isidoor-
Armand, deze Leontientje-aux-camélias, deze pijproo-
kenle, wijproevende pastoor. Timmermans had de
bavele verbeelding, Leontientje in levende lijve te zien,
moeten weerstaan. Een gedachteflits aan Claudel's
Otage had hem doen begrijpen, dat dit onderwerp
niet argeloos te knippen valt tot een spel, dat hier een
brandende overtuiging, een gloeiend geloof, een vol-
komen overgave aan de Moederkerk, de diepe donkere
bron dient te zijn waaruit het werk breekt, opspuitend
als een fontein ten hemel. Het geloof, maar dan
in volkomen overgave! Dan de priester die de dolk
van plicht onverbiddeleijks in 't hart stoot van 't lam
dat op 't altaar als offer vallen moet. Dan geen
grollen en grappes, dan geen sentimentele roman-
tiek, dan geen rose en licht blauw, maar 't diepe don-
kere kruisbloed, geen boersche lach, maar goddelijke
ernst.

Diepte mist dit spel — gelegenheidsspel en niet
meer — en noch Annie van Ees, noch Van der
Lugt hebben het gemis aan deze kunstlootende
diepte ons één oogenblik doen vergeten. Beiden hebben
ons overtuigd van hun gaven, zelfs overtuigde ons
Annie van Ees, dat zij tot meer in staat is, dan zij
hier vermocht te geven. Van der Lugt had de regie,
gelijk immer als het kenmerkende de gevoelige voor-
zichtige afstemming, de angst door een te veel te
verstoren. In het toedienen der laatste heilige sacra-
menten, tooneel, dus schijn, van wat nimmer als
uiterlijk verloop dient begrepen, heeft de regie wel
haar zwaarste opdracht volvoerd. Hoe zuiver, hoe
simpel, hoe menscheijk; hier werd al wat storend
of kwetsend kon zijn, vermeden. — Doch elke vernig-
ding schenkt slechts negatief resultaat.

Het treft wel, dat de bezwaren, die van onzen kant vaak
ingebracht werden tegen de verbeelding van al wat heilig
is op het tooneel, hier, voorzover ze ter sprake komen,
erkend worden, en dat terwijl het nog maar gaat over een
voorstelling, die niet in directen zin zich met het aller-
intiemste van wat den geloovige heilig is zich inniet. In-
dien menschen als Dop Bles over een nog zóó aan de
periferie blijvend stuk zóó bezwaard zijn, dan moesten
sommige menschen een beetje meer respect hebben voor
de bezwaren, die van de zijde der gereformeerden e. a.
worden ingebracht tegen elke poging, om voor bewerking
van „christelijke“ en „geestelijke“ motieven voor een
(daarmee reeds huns inziens christelijk gemaakt) tooneel
ruimte te maken.

K. S.

BOEKBESPREKING.

„Van 's Heeren Ordinantien“. III. door Dr
W. Geesink.

„'s Heeren ordinantien in de zedelijke
wereld.“ I. Tweede onveranderde druk.
Kampen. — J. H. Kok.

De tweede druk van dit standaardwerk is met het
thans verschenen deel gevorderd tot aan de Ethiek.
Hierin worden na een inleiding de eerste vier geboden
behandeld.

Prof. Geesink staat hier op het hoogtepunt van zijn
kracht.

Hoeveel predikanten gebruikten dit deel niet naast
E. Voto voor hun catechismuspreken?

Hoeveel studenten vonden hier niet gewenschte kor-
rektie en aanvulling van college-diktaten?

De tegenwoordige generatie waardeere dezen supe-
rieuren arbeid even warm als de vorige deel.

„Het Nieuwe Testament in het licht der
nieuwe opgravingen“, door Dr M. van Rhijn.
Amsterdam. — H. J. Paris. — 1926.

Terwijl de eerste druk van dit boek nog ongerecen-
seerd voor ons ligt, is er reeds een tweede verschenen.
Twee drukken in een en hetzelfde jaar.

In ons land en dan over een onderwerp als dit,
zegt dit nog al wat.

In den regel is dat voorrecht alleen aan een roman
beschoren.

Dit boek is echter voor wie zich voor deze stof
interesseert even onderhoudend geschreven als een
roman.

Wel verschenen er in onze taal reeds enkele studies
op dit gebied. Maar geen ervan bood zulk een samen-
hangend geheel en was zoo populair bedoeld als dit.

Vroeger hebben we al eens verklaard, dat Dr van
Rhijn, thans kerkelijk hoogleraar te Utrecht, zich gaarne
beweegt op de tusschen de Ethische en ons gemeen-
schappelijke zóne.

Daar doet hij ook in dit werk.

Daarom is het ook in onze kringen zeer bruikbaar.
Niet, dat hij soms niet even als met één been over
de gemeenschappelijke zóne heenwipt. Wij betrapten
hem daar o.a. op, als hij het heeft over een „straffe
inspiratie- en openbaringstheorie“ (blz. 34). In de hoofd-
zaak heeft hij daar wel gelijk, maar wij zouden het
gaarne anders hebben zien uitgedrukt. Ook waar hij het
in zijn „Slotwoord“ heeft over de historische kritiek,
zouden wij, al komen ook wij voor een goed deel tot
dezelfde resultaten, het heel anders zeggen.

Maar hij trekt dat één been ook weer spoedig terug.

Wanneer ik dan voorts mijn ingenomenheid met dit
boek uitspreek, houdt dit niet in, dat ik het, wanneer Dr
van Rhijn niet van zulke uitstapjes maakt, in alles
met hem eens ben.

Als hij voor het citeeren van „Nieuwe woorden van
Jezus“, zich ook op 2 Theas. 4:15 en 1 Cor. 7:10
beroept, kan ik hem daarin niet volgen. Het bewijs, dat
Christus behalve Arameesch ook Grieksch heeft ge-
sproken, lijkt mij niet bijster sterk. Zijn verklaring van
„het gefal van het Beest“ bevredigt mij minder dan
andere, welke wel gegeven zijn. En zoo zou ik nog
meer kunnen noemen.

Maar ik zou ook veel kunnen opsommen, waar het
boek van Dr van Rhijn verhelderend werkt. In deze
dagen vóór Kerstmis wijs ik vooral op wat hij meedeelt
aangaande de beschrijving onder Cyrenius, den stad-
houder van Syrië. Onze predikanten zullen goed doen
hiervan nota te nemen als zij over de Kerkgeschiedenis
preken.

Abbeedingen van papyrusfragmenten, van een deel
van den Vatikaanschen codex, van hen, die zich voor
het Nieuwtestamenteisch onderzoek verdienstelijk heb-
ben gemaakt, sieren dit boek.

Het „nieuwe licht“ noopt ons niet om ook maar op
één enkel punt ons geloof en bejden te herzien. In-
tegendeel is het een doorlopende versterking en be-
vestiging daarvan.

„Christelijke Encyclopaedie voor het Neder-
landsche Volk“. Tweede deel.
Kampen. — J. H. Kok.

Het tweede deel van deze grootsche onderneming
omvat de letters E tot H.

In vele opzichten laat dit tweede deel het eerste deel
achter zich.

Het is vollediger.

Ook zijn de verhoudingen der verschillende artikelen
meer evenredig.

Dat beteekent op zichzelf reeds een groote voor-
uitgang.

Of er dan geen wenschen overblijven? Natuurlijk.

Het liefst zagen wij ieder artikel door een vakkundige
verzorgd (waarmee ik niet bedoel dat een niet vak-
kundige een onkundige is).

Maar ik denk, dat de Redactie hier met geen geringe
moeijheden heeft te worstelen.

Vakkundigen beschikken in den regel over weinig
tijd en vallen gewoonlijk het schrijven van een artikel
zwaarder op dan iemand, die werk uit de derde of
vierde hand levert. Daarom zijn zij er niet zoo ge-
makkelijk voor te vinden.

Misschien verdient het overweging om deze Encyclo-
paedie niet in een al te haastig tempo te doen ver-
schijnen, opdat de kans op medewerking van bedoelde
vakkundigen gunstiger wordt.

Met dat al heeft men hier een werk van bijzondere
waarde.

Ons Gereformeerde volk toone deze uitgave op prijs
te stellen.

Wat hier geboden wordt is principieel betrouwbaar.
Helaas moeten we één uitzondering maken.

Dit betreft het artikel „Heelal“, waarin beweringen
voorkomen, welke niet met onze beginselen overeen-
komen. Vooral die teekening van het Bijbelsch Wereld-
beeld hoort daar niet thuis.

„De Beteekenis der Wetsidee voor Rechts-
wetenschap en Rechtsphilosophie“ door Dr H.
Dooyeweerd.

„Logos en Ratio“. Beider verhouding in de
geschiedenis der Westersche Kentheorie door
Dr D. H. Th. Vollenhoven.

Kampen. — J. H. Kok.

De inaugurele oraties door de hoogleraren Dooye-
weerd en Vollenhoven liggen thans in druk voor ons.
De aantekeningen bewijzen wel, hoeveel literatuur
ervoor is doorgewerkt.

Wij moeten ons in dit blad, dat populair bedoelt te
zijn, tot een aankondiging van deze redevoeringen be-
palen.

Deze vruchten uit den filosofischen tuin hangen te
hoog, dan dat zij door niet-akademisch gevormden en
niet-filosofisch aangelegden, zouden kunnen worden
gegrepen.

Het verdient alleszins toejuiching, dat in beide oraties
een poging wordt gewaagd om te komen tot een eigen
Calvinistische filosofie.

Beide kiezen het point de départ in de wettsfeer/
Of men er van deze zijde komt, zal uit de verdere
ontwikkeling moeten blijken.

Men geve dezen geleerden a fair play.

In elk geval kunnen de filosofische problemen in
de Calvinistische wetenschap van meer dan één zijde
worden benaderd.

Er is op dit punt onder ons ruimte genoeg.

„De Wegwijzer“. Jaarboekje ten dienste der
Christelijke Actie in Nederland. 1927. Tweede
jaargang.

Rotterdam. — N.V. Dagbl. „De Rotter-
dammer“.

Dat het niet bij den eersten jaargang is gebleven
toont, dat deze Wegwijzer zijn weg heeft gevonden.

Men vindt er veel wetenswaardigs in, dat in den
vorigen jaargang niet voorkwam.

Men krijgt zoo een inzicht in den omvang van onze
Christelijke Actie.

Toch zou dunkt ons de Wegwijzer aan waarde win-
nen, wanneer hij geheel tegen het einde van het jaar
en niet zoo vroeg als thans werd uitgegeven.

Zoo vindt men h.v. hierin niet het gewijzigde pos-
tarief, dat reeds met 1 October 1926 werd ingevoerd.
Een briefkaart voor het binnenland kost volgens deze
opgave nog altijd 7½ cent, enz.

Ook heeft men naar den leerstoel van prof. Vollen-
hoven blijkbaar gegist. Hij staat hier als theologisch
hoogleraar opgegeven met de Vakken: Ethiek en Eleon-
tiek!

Prof. Geesink is volgens den Wegwijzer als Theolo-
gisch professor wel rustend, maar in de Literarische
Faculteit doceert hij nog altijd Geschiedenis der Wijs-
begeerte, Logika en Psychologie! Onder de Curatoren
der Vrije Universiteit zoekt men den naam van Dr T.
Forwerda te vergeefs.

Ik vrees, dat dit niet de eenige fouten zijn.

Men kan er ook te vlug bij zijn!

Scheurkalenders.

De scheurkalenders, welke wij ontvingen, hebben alle
een schild in steunende kleuren.

Geen ervan munt echter uit door bijzondere artis-
tische waarde.

„Filippus“ brengt in beeld Elia, die aan de weduwe
te Zarfath de toezegging doet, dat het deel van de kruik
niet zal vorteren en de olie der flesch niet zal ont-
breken. „Gezelle Meerburg“ (uitgave van D. H.
Littöij Azn te Terneuzen) geeft het tafereel van Naomi
en Ruth op weg naar Bethlehem. „Uit de Fontein
des Heils“ (uitgave van W. Kiehlner onder redactie
van Dr W. H. Oosten) toont Mozes op Nebo. „Maran-
atha“ (uitgave van J. H. Kok, Kampen, onder redactie
van Dr J. J. Kuap Czn) veranschouwt de ontmoet-
ing van Eliezer en Rebekka bij de bron.

De premie voor Filippus schreef Dr K. Fernhout onder
den titel „Geplukte Aren van het veld der Schrift“,
Zij bundelt 47 meditaties van hoog karaat. „Gezelle
Meerburg“ herdrukt een waardevol boekje van wijlen
Dr A. Littöij over „Beijden's Avondmaal Tucht“, dat
door Dr P. van Dijk up to date is gemaakt. „Uit de
Fontein des Heils“ gaat vergezeld van een bewerking
van een bijbelschen roman van Johannes Wehrmann,
welke fantaseert over Eliezer, Onesimus en Paulus en
„Meer dan Overwinnaars“ is geheeten. „Maranatha“